

O‘ZBEKISTON VA O‘TISH IQTISODIYOTI MAMLUKATLARIDA PUL-KREDIT SIYOSATI VA IQTISODIY O‘SISH

Qurbonaliyev Abdufattoh Shuhrat o‘g‘li

“Xalqaro Hamkorlik Markazi” AJ
yetakchi mutaxassis

E-mail: hunterfattoh@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada pul-kredit siyosati va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi bog‘liqlik O‘zbekiston misolida hamda o‘tish iqtisodiyotlari tajribasi kontekstida tahlil qilingan. Tadqiqot 2017-2025 yillar ma’lumotlari asosida olib borilgan bo‘lib, unda inflyatsiya darajasi, asosiy stavka, real foiz stavkasi va real yalpi ichki mahsulot o‘shish sur’ati o‘rtasidagi statistik aloqalar baholangan. Tahlil natijalari inflyatsiya bilan real YaIM o‘shishi o‘rtasida teskari ($r = -0,42$), bir yillik lag bilan esa ancha kuchliroq teskari ($r = -0,68$) bog‘liqlik mavjudligini, real asosiy stavka bilan o‘shish o‘rtasida esa ijobiy ($r = 0,52$) bog‘liqlik kuzatilishini ko‘rsatdi. Bu qat’iy pul-kredit sharoitlarining O‘zbekistonda tahlil qilingan davrda iqtisodiy o‘shishni bo‘g‘magani, aksincha, dezinflyatsiya jarayoni bilan bir vaqtda o‘shish sur’atining tezlashganini anglatadi. O‘tish iqtisodiyotlari bilan qiyosiy tahlil inflyatsion targetlash rejimining samaradorligi rejim joriy etilgan yilga emas, balki transmissiya mexanizmning ishlashi, fiskal intizom va inflyatsion kutilmalarning langarlanish darajasiga bog‘liqligini tasdiqlaydi. Maqola so‘ngida O‘zbekiston Markaziy banki uchun beshta aniq tavsiya ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: pul-kredit siyosati, inflyatsion targetlash, iqtisodiy o‘shish, asosiy stavka, real foiz stavkasi, transmissiya mexanizm, o‘tish iqtisodiyotlari, narxlar barqarorligi, dezinflyatsiya, inflyatsion kutilmalar.

Аннотация

В статье проанализирована взаимосвязь денежно-кредитной политики и экономического роста на примере Узбекистана с учётом опыта стран с переходной экономикой. Исследование проведено на основе данных за 2017-2025 годы. Оценены статистические связи между уровнем инфляции, основной ставкой, реальной процентной ставкой и темпами роста реального валового внутреннего продукта. Результаты выявили обратную корреляцию между инфляцией и ростом реального ВВП ($r = -0,42$), которая усиливалась при временном лаге в один год ($r = -0,68$). Между реальной основной ставкой и экономическим ростом наблюдалась положительная корреляция ($r = 0,52$). В рассматриваемый период жёсткие денежно-кредитные условия сопровождалось снижением темпов инфляции и ускорением экономического роста. Однако выявленные корреляции сами по себе не доказывают причинно-следственную связь. Сравнительный анализ опыта стран с переходной экономикой показал значимость функционирования механизма воздействия денежно-кредитной политики на экономику, бюджетной дисциплины и устойчивости инфляционных ожиданий для эффективности инфляционного таргетирования. На этой основе

разработаны пять рекомендаций для Центрального банка Республики Узбекистан.

Ключевые слова: денежно-кредитная политика, инфляционное таргетирование, экономический рост, основная ставка, реальная процентная ставка, трансмиссионный механизм, страны с переходной экономикой, стабильность цен, дезинфляция, инфляционные ожидания.

Abstract

The paper examines the relationship between monetary policy and economic growth in Uzbekistan in the context of the experience of transition economies. Based on 2017-2025 data, the study evaluates the statistical links between the inflation rate, the policy rate, the real interest rate and real GDP growth. The results reveal a negative association between inflation and growth ($r = -0.42$), which becomes considerably stronger with a one-year lag ($r = -0.68$), and a positive association between the real policy rate and growth ($r = 0.52$). This suggests that tight monetary conditions did not suppress growth in Uzbekistan over the period analysed; on the contrary, disinflation coincided with an acceleration of growth. A cross-country comparison confirms that the effectiveness of an inflation-targeting regime depends not on the year of its formal adoption but on the functioning of the transmission mechanism, fiscal discipline and the degree to which inflation expectations are anchored. The paper concludes with five policy recommendations for the Central Bank of Uzbekistan.

Keywords: monetary policy, inflation targeting, economic growth, policy rate, real interest rate, transmission mechanism, transition economies, price stability, disinflation, inflation expectations.

KIRISH

Pul-kredit siyosatining iqtisodiy o'sishga ta'siri masalasi makroiqtisodiyot fanining eng ko'p bahs yuritiladigan mavzularidan biri bo'lib qolmoqda. An'anaviy monetar nazariyaga ko'ra, uzoq muddatli istiqbolda pul neytral bo'ladi, ya'ni real o'sish sur'ati texnologik taraqqiyot, kapital jamg'arish va mehnat unumdorligi kabi real omillar bilan belgilanadi. Biroq qisqa va o'rta muddatli davrda narx hamda ish haqining qat'iyligi, axborot asimmetriyasi va moliyaviy bozorlarning nomukammalligi tufayli monetar qarorlar yalpi talab, investitsiya faolligi va bandlik darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi [16].

Ushbu nazariy bahs o'tish iqtisodiyotlari uchun alohida amaliy ahamiyat kasb etadi. Markazlashtirilgan rejali tizimdan bozor munosabatlariga o'tish davrida bu mamlakatlarning markaziy banklari bir vaqtning o'zida bir nechta murakkab vazifani - narxlarni erkinlashtirish natijasida yuzaga kelgan yuqori inflyatsiyani jilovlash, milliy valyutaga ishonchni shakllantirish, bank tizimini qayta qurish va transformatsion tanazzuldan keyingi tiklanishni qo'llab-quvvatlash vazifalarini bajarishga majbur bo'ldilar [20]. Ushbu vazifalar ko'pincha bir-biriga zid bo'lib, monetar siyosatning maqsadlar iyerarxiyasini aniq belgilashni taqozo etdi.

O'zbekistonda bu jarayon keyingi o'n yillikda jadallashdi. 2017-yildan valyuta bozorining liberallashtirilishi, 2019-yilda «O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida»gi Qonunning yangi tahrirda qabul qilinishi va O'zbekiston

Respublikasi Prezidentining 2019-yil 18 noyabrdagi PF-5877-son «Inflyatsion targetlash rejimiga bosqichma-bosqich o'tish orqali pul-kredit siyosatini takomillashtirish to'g'risida»gi Farmoni mamlakat monetar siyosatining yangi institutsional asosini yaratdi [1]. Mazkur hujjatga muvofiq, Markaziy bankning bosh maqsadi sifatida narxlar barqarorligini ta'minlash belgilandi va 2023-yildan boshlab inflyatsiyaning 5 foizlik doimiy maqsadli ko'rsatkichi (targeti) joriy etildi.

Rejim joriy etilganidan keyingi yetti yil davomida inflyatsiya target darajasidan yuqori bo'lib qolmoqda. 2025-yil yakunida yillik inflyatsiya 7,3 foizni, 2026-yil mart oyida esa 7,1 foizni tashkil etdi; Markaziy bank asosiy stavkani 2025-yil martidan buyon 14 foiz darajasida o'zgarishsiz ushlab turibdi [10]. Ayni paytda real yalpi ichki mahsulot (YaIM) o'sishi 2025-yilda 7,7 foizga, 2026-yilning birinchi choragida esa 8,7 foizga yetdi [12]. Mana shu ziddiyatli manzara - uzoq davom etayotgan qat'iy monetar sharoitlar fonida kuzatilayotgan yuqori iqtisodiy o'sish - mazkur tadqiqotning markaziy muammosini tashkil etadi.

Tadqiqotning maqsadi - O'zbekistonda pul-kredit siyosati vositalari bilan iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni empirik jihatdan baholash va ushbu bog'liqlikni o'tish iqtisodiyotlari tajribasi bilan qiyoslash asosida milliy monetar siyosatni takomillashtirish bo'yicha asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, pul-kredit siyosati va iqtisodiy o'sish munosabatiga oid nazariy yondashuvlar hamda empirik adabiyotlarni umumlashtirish; ikkinchidan, 2017-2025 yillarda O'zbekistondagi inflyatsiya, asosiy stavka, real foiz stavkasi va YaIM o'sishi dinamikasini tahlil qilish; uchinchidan, ushbu ko'rsatkichlar o'rtasidagi statistik bog'liqlikni baholash; to'rtinchidan, O'zbekiston natijalarini inflyatsion targetlash rejimini turli davrlarda joriy etgan o'tish iqtisodiyotlari bilan qiyoslash.

Tadqiqot ikki ishchi farazga tayanadi. Birinchi faraz (H1): O'zbekistonda inflyatsiyaning yuqori darajasi iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatadi va bu ta'sir vaqt lagi bilan namoyon bo'ladi. Ikkinchi faraz (H2): musbat real foiz stavkasini saqlab turish iqtisodiy o'sishni bo'g'maydi, chunki o'sish asosan tarkibiy va investitsion omillar bilan belgilanadi.

Maqolaning tuzilishi quyidagicha: birinchi bo'limda muammoning qo'yilishi va tadqiqot maqsadi asoslanadi; ikkinchi bo'limda mavzuga oid nazariy va empirik adabiyotlar tahlil qilinadi; uchinchi bo'limda ma'lumotlar bazasi va tadqiqot usullari bayon etiladi; to'rtinchi bo'limda O'zbekiston bo'yicha empirik natijalar hamda o'tish iqtisodiyotlari bilan qiyosiy tahlil keltiriladi; beshinchi bo'limda natijalar xalqaro adabiyotlar kontekstida muhokama qilinadi; oltinchi bo'limda xulosalar va amaliy tavsiyalar shakllantiriladi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda O'zbekistonning inflyatsion targetlashga o'tgandan keyingi davr ma'lumotlari o'tish iqtisodiyotlarining bir guruhi bilan yagona metodologik doirada qiyoslangan va real foiz stavkasi iqtisodiy o'sishning tushuntiruvchi omili sifatida alohida tahlil qilingan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Makroiqtisodiy barqarorlik va o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni sistemali o'rganish S.Fisherning ishlaridan boshlangan. U 80 dan ortiq mamlakat ma'lumotlari asosida yuqori inflyatsiya, katta byudjet taqchilligi va valyuta bozoridagi buzilishlar o'sish sur'atining pasayishi bilan barqaror ravishda bog'liq ekanini ko'rsatdi [14, 485-b.]. R.Barro 100 ga yaqin mamlakat bo'yicha panel ma'lumotlarini tahlil qilib, inflyatsiya darajasining 10 foizdan oshishi holatida yillik inflyatsiyaning har 10 foiz bandga ortishi real YaIMning jon boshiga o'sishini o'rtacha 0,2-0,3 foiz bandga kamaytirishini aniqladi [11].

M.Bruno va U.Isterli inflyatsiya va o'sish o'rtasidagi bog'liqlik chiziqli emasligini ta'kidlab, inqiroziy inflyatsiya (yillik 40 foizdan yuqori) davrlarida o'sishning keskin pasayishi, inflyatsiya mo'tadil darajada bo'lganda esa statistik bog'liqlikning zaiflashishini asosladi [13]. M.Xan va A.Senhajining chegaraviy (threshold) modellari rivojlanayotgan mamlakatlar uchun inflyatsiyaning «xavfsiz» chegarasi 11-12 foiz, rivojlangan mamlakatlar uchun esa 1-3 foiz atrofida ekanini ko'rsatdi; chegaradan yuqori qiymatlarda inflyatsiyaning o'sishga salbiy ta'siri statistik jihatdan ishonchli bo'ladi [12].

Pul-kredit siyosatini amalga oshirish qoidalari bo'yicha J.Taylorning foiz stavkasi qoidasi asosiy nazariy tayanch bo'lib qolmoqda: markaziy bank nominal stavkani inflyatsiyaning targetdan va YaIMning potentsial darajadan og'ishiga mutanosib ravishda o'zgartirishi lozim [17, 195-b.]. L.Svensson bu yondashuvni rivojlantirib, inflyatsion targetlashni aslida «inflyatsiya prognozini targetlash» deb ta'rifladi va markaziy bank qarorlari joriy emas, balki prognoz qilinayotgan inflyatsiyaga asoslanishi kerakligini ko'rsatdi [16].

F.Mishkin rivojlanayotgan bozorlarda inflyatsion targetlashning muvaffaqiyati to'rtta shartga - markaziy bank institutsional mustaqilligiga, fiskal intizomga, sog'lom moliya tizimiga va iqtisodiyotda xorijiy valyutadan foydalanish darajasi darajasining pastligiga bog'liqligini ta'kidlagan [15]. Ushbu shartlar ko'pchilik o'tish iqtisodiyotlarida rejim joriy etilgan paytda to'liq bajarilmagan edi.

B.Egert va R.Makdonaldning Markaziy va Sharqiy Yevropa mamlakatlari bo'yicha keng qamrovli sharhi transmissiya mexanizmning ushbu guruhda rivojlangan mamlakatlarga nisbatan zaifroq ishlashini, foiz kanali sust, valyuta kursi kanali esa nisbatan kuchli ekanini ko'rsatdi [18]. M.Mohanti va P.Tyornerning Xalqaro hisob-kitoblar banki doirasidagi tadqiqoti moliya bozorlarining sayozligi, bank sektorining yuqori konsentratsiyasi va imtiyozli kreditlash amaliyoti transmissiyani susaytiruvchi asosiy omillar ekanini aniqladi [19]. J.Ha, M.A.Kose va F.Onsorge esa so'nggi o'ttiz yildagi global dezinflyatsiyada monetar institutlarning mustahkamlanishi va inflyatsion kutilmalarning langarlanishi hal qiluvchi rol o'ynaganini ko'rsatdi [21].

O'tish iqtisodiyotlariga xos yana bir masala - iqtisodiyotda xorijiy valyutadan foydalanish darajasining yuqori darajasidir. Valyuta tarkibidagi nomutanosiblik sharoitida markaziy bank foiz stavkasini erkin o'zgartira olmaydi, chunki milliy valyuta kursining keskin tebranishi bank va korxonalarning balans holatiga zarar yetkazadi. Bu holat adabiyotda «suzishdan qo'rqish» (fear of floating) fenomeni

sifatida ta'riflanadi va aynan o'tish iqtisodiyotlarida monetar siyosat mustaqilligini cheklaydigan asosiy omillardan biri hisoblanadi [19]. G.Roland ta'kidlaganidek, o'tish davrida institutsional islohotlarning ketma-ketligi va tezligi makroiqtisodiy siyosat natijadorligini belgilovchi hal qiluvchi omildir [20].

Adabiyotda monetar siyosatning o'sishga ta'sirini baholashda «siyosat shoklarining» va «siyosatning qoidaga asoslangan qismining» farqlanishi muhim metodologik masala sifatida qaraladi. Taylor qoidasiga muvofiq amalga oshirilgan stavka o'zgarishlari iqtisodiyot uchun kutilgan bo'lib, ular o'sishga kuchli shok sifatida ta'sir ko'rsatmaydi; kutilmagan monetar shoklar esa qisqa muddatli real ta'sirga ega bo'ladi [17]. Ushbu farqlash O'zbekiston sharoitida asosiy stavkaning uzoq vaqt o'zgarishsiz saqlanishi iqtisodiy faollikka nima uchun sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatmaganini tushuntirishda muhim ahamiyatga ega.

O'zbekistonda monetar siyosat muammolari U.Duskobilov tomonidan monografik tarzda tadqiq etilgan: muallif pul massasi, monetizatsiya darajasi va inflyatsiya o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilib, pul taklifi kanalining foiz kanaliga nisbatan ustunligini qayd etgan [8]. Markaziy bankning rasmiy hujjatlarida ham transmissiya mexanizm samaradorligini oshirish alohida yo'nalish sifatida ajratilgan [4].

METODOLOGIYA

Tadqiqot 2017-2025 yillarni qamrab oladi. Ushbu davr tanlanishining sababi shundaki, aynan 2017-yilda valyuta bozorining liberallashtirilishi bilan O'zbekistonda bozor tipidagi monetar siyosatga o'tish boshlangan va shu paytdan e'tiboran asosiy stavka amalda ishlaydigan siyosat vositasiga aylangan.

Ma'lumotlar manbalari sifatida O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining «Pul-kredit siyosatining asosiy yo'nalishlari» hujjatlari va asosiy stavka bo'yicha Boshqaruv qarorlari [3]; [5], Statistika agentligining yalpi ichki mahsulot va iste'mol narxlar indeks bo'yicha rasmiy ma'lumotlari [7], Xalqaro valyuta jamg'armasining IV moddasi doirasidagi hisobotlari [9]; [10], shuningdek Qozog'iston, Gruziya, Armaniston va Moldova markaziy banklarining rasmiy e'lonlari [22]; [23] dan foydalanildi.

Tahlilda quyidagi o'zgaruvchilar qo'llanildi: π - yil yakunidagi iste'mol narxlar indeks bo'yicha inflyatsiya darajasi (%); it - yil yakunidagi asosiy (siyosiy) stavka (%); gt - real YaIMning o'sish sur'ati (%); rt - real asosiy stavka, Fisher tenglamasining soddalashtirilgan shakli asosida $rt = it - \pi$ tarzida hisoblandi.

Tadqiqot quyidagi usullar majmuidan foydalanadi: tavsifiy statistika (o'rtacha qiymat, standart chetlanish); Pirsonning chiziqli korrelyatsiya koeffitsiyentini hisoblash; bir yillik lag bilan korrelyatsion tahlil (π -1 va gt , rt -1 va gt); davr ichidagi uchta kichik davrni (2017-2019, 2020-2022, 2023-2025) qiyoslashga asoslangan strukturaviy tahlil; mamlakatlararo qiyosiy tahlil va grafik-vizual tahlil.

Tadqiqotning metodologik cheklovlarini ochiq ko'rsatish zarur. Birinchidan, yillik ma'lumotlar qatorining uzunligi ($N = 9$) regression modellarning statistik ishonchliligini cheklaydi, shu bois tahlil korrelyatsion va qiyosiy darajada olib borildi.

Ikkinchidan, korrelyatsiya sababiy bog‘liqlikni anglatmaydi: kuzatilayotgan aloqalar uchinchi omillar (investitsiya oqimi, tashqi talab, oltin narxi) ta’sirida ham shakllanishi mumkin. Uchinchidan, tahlil davriga COVID-19 pandemiyasi (2020-yil) va 2024-yil may oyidagi energiya tariflarini erkinlashtirish kabi bir martalik shoklar to‘g‘ri keladi, ular qisqa muddatli og‘ishlarni keltirib chiqargan. Shu sababli natijalar ehtiyotkorlik bilan talqin qilinishi lozim.

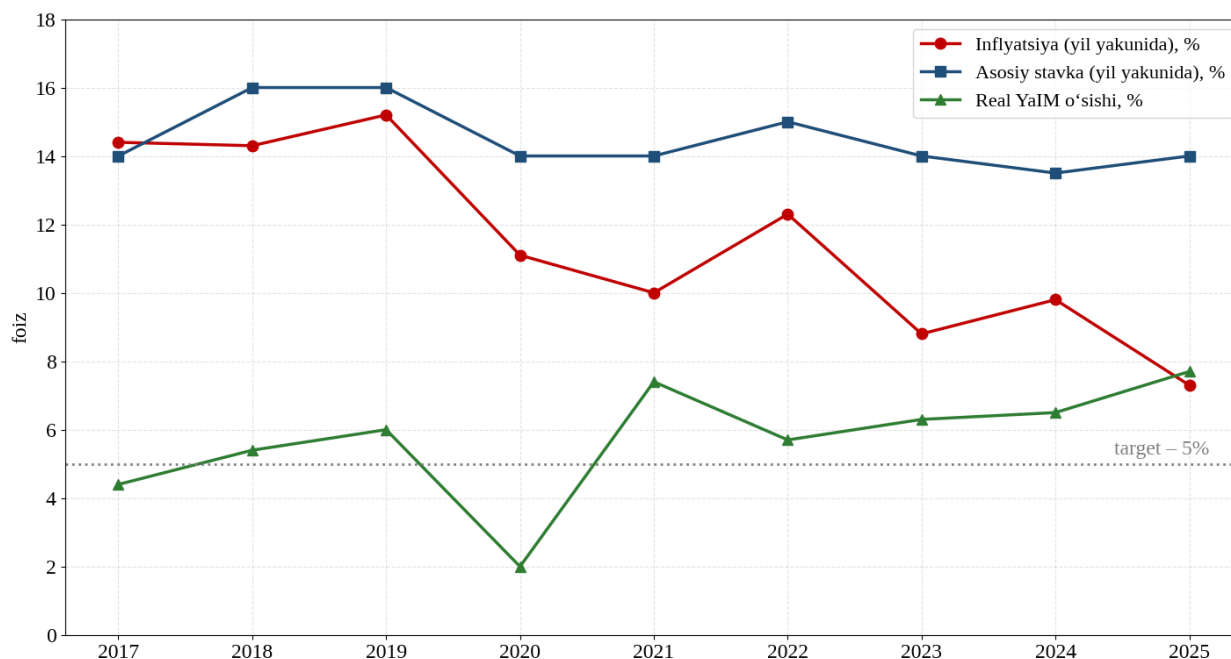
TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlil qilingan davrda O‘zbekistonning asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

O‘zbekistonning asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari, 2017-2025 yillar, foizda¹

Yil	Inflyatsiya (π)	Asosiy stavka (it)	Real stavka (rt)	Real YaIM o‘sishi (gt)
2017	14,4	14,0	-0,4	4,4
2018	14,3	16,0	1,7	5,4
2019	15,2	16,0	0,8	6,0
2020	11,1	14,0	2,9	2,0
2021	10,0	14,0	4,0	7,4
2022	12,3	15,0	2,7	5,7
2023	8,8	14,0	5,2	6,3
2024	9,8	13,5	3,7	6,5
2025	7,3	14,0	6,7	7,7
O‘rtacha	11,5	14,5	3,0	5,7

1-rasm. O‘zbekistonda inflyatsiya, asosiy stavka va real YaIM o‘sishi dinamikasi, 2017-2025 yillar, foizda²

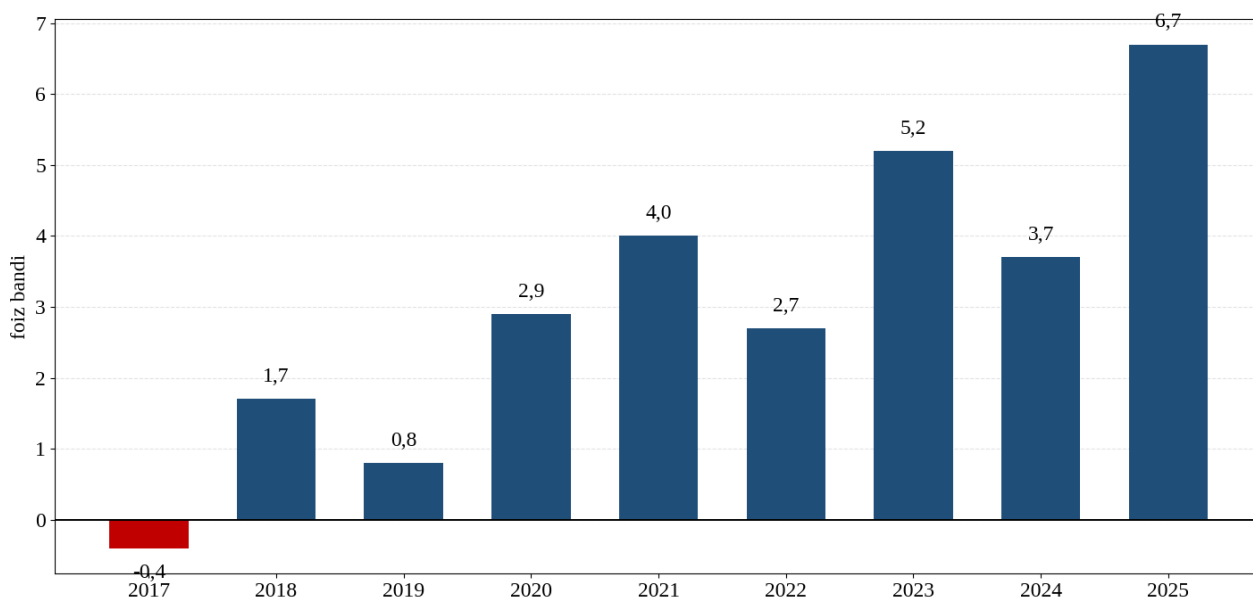
¹ Manba: Markaziy bank va Statistika agentligi ma’lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari [3, 12-b.; 5; 7].

² Manba: Markaziy bank va Statistika agentligi ma’lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari [3, 12-b.; 5; 7].

Ko'rsatkichlar dinamikasi 1-rasmda aks ettirilgan. Undan ko'rinadiki, inflyatsiya darajasi 2019-yildagi eng yuqori nuqtadan (15,2%) 2025-yilga kelib 7,3 foizgacha, ya'ni ikki barobardan ko'proq pasaygan. Biroq bu pasayish chiziqli bo'lmagan: 2022-yilda tashqi shoklar ta'sirida, 2024-yilda esa energiya tariflarini erkinlashtirish hisobiga inflyatsiya qayta tezlashgan.

Asosiy stavka esa, aksincha, nisbatan barqaror bo'lib, 13,5-16,0 foiz oralig'ida harakatlangan. Bu shuni anglatadiki, Markaziy bank nominal stavkani faol o'zgartirish yo'li bilan emas, balki uni uzoq muddat yuqori darajada ushlab turish orqali dezinflyatsiyaga erishgan. Natijada real pul-kredit sharoitlari sezilarli darajada qat'iylashgan.

2-rasmda real asosiy stavkaning dinamikasi keltirilgan. 2017-yilda real stavka manfiy (-0,4 foiz bandi) bo'lgan, ya'ni monetar sharoitlar rag'batlantiruvchi xarakterga ega edi. 2021-yildan e'tiboran real stavka barqaror ravishda musbat bo'lib, 2025-yil yakunida 6,7 foiz bandga yetgan. Bu ko'rsatkich mintaqadagi eng yuqori qiymatlardan biri hisoblanadi.

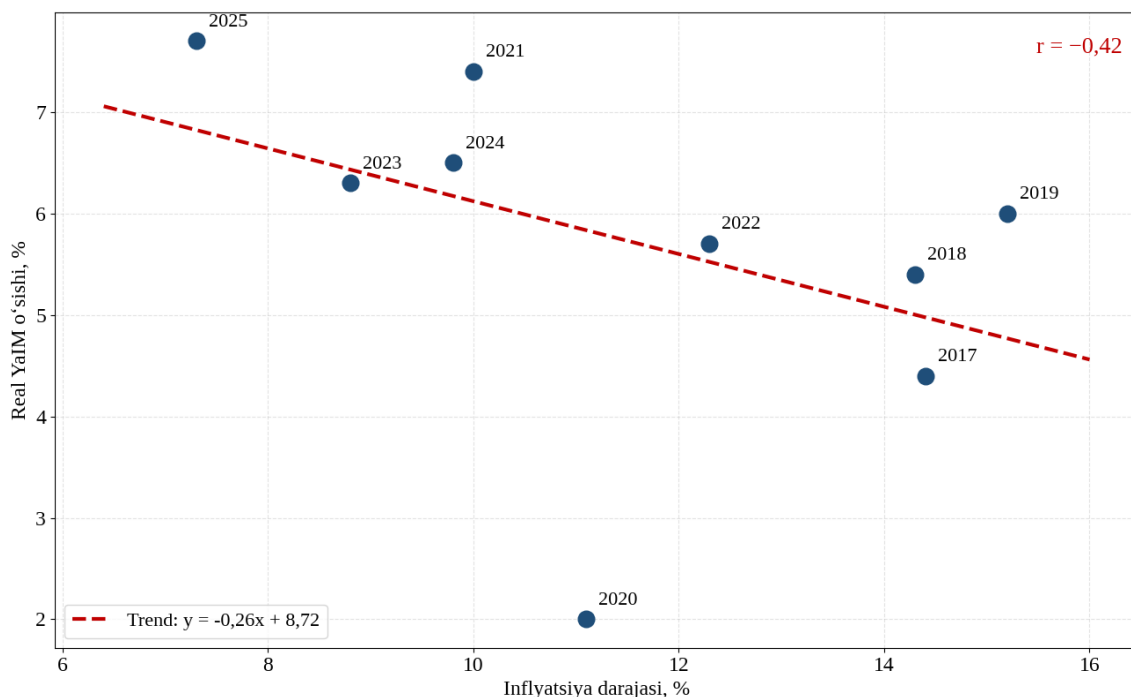
2-rasm. O'zbekistonda real asosiy stavka (it - π t), 2017-2025 yillar, foiz bandi¹

Hisob-kitoblar natijasida quyidagi korrelyatsiya koeffitsiyentlari olindi. Inflyatsiya va real YaIM o'sishi o'rtasida o'rtacha kuchdagi teskari bog'liqlik mavjud: $r(\pi t, g t) = -0,42$. Bir yillik lag qo'llanilganda bog'liqlik sezilarli darajada kuchayadi: $r(\pi t-1, g t) = -0,68$. Bu natija H1 farazini qo'llab-quvvatlaydi va inflyatsiyaning o'sishga ta'siri darhol emas, balki vaqt lagi bilan namoyon bo'lishini ko'rsatadi.

Real asosiy stavka va o'sish o'rtasida esa ijobiy bog'liqlik aniqlandi: $r(r t, g t) = +0,52$, lagli ko'rsatkich bo'yicha $r(r t-1, g t) = +0,55$. Nominal stavka bilan o'sish o'rtasida esa amalda bog'liqlik kuzatilmadi: $r(i t, g t) = -0,03$. Ushbu natijalar H2

¹ Manba: Markaziy bank va Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari [3, 12-b.; 5; 7].

farazini tasdiqlaydi: musbat real stavka sharoitida ham iqtisodiy o'sish tezlashishi mumkin.

3-rasm. Inflyatsiya va real YaIM o'sishi o'rtasidagi bog'liqlik, O'zbekiston, 2017-2025 yillar¹

3-rasmdagi tarqoqlik diagrammasi bu munosabatni vizual tarzda tasdiqlaydi: yuqori inflyatsiyali yillar (2017-2019) nisbatan past o'sish zonasida, past inflyatsiyali yillar (2023-2025) esa yuqori o'sish zonasida joylashgan. Trend chizig'ining manfiy qiyaligi inflyatsiyaning har bir foiz bandga ortishi o'rtacha 0,26 foiz bandga past o'sishga to'g'ri kelishini ko'rsatadi.

Kichik davrlar kesimidagi tahlil (2-jadval) bu xulosani yanada aniqlashtiradi.

2-jadval

Kichik davrlar kesimida o'rtacha ko'rsatkichlar, foizda²

Davr	O'rtacha inflyatsiya	O'rtacha real stavka	O'rtacha YaIM o'sishi
2017-2019 yy.	14,6	0,7	5,3
2020-2022 yy.	11,1	3,2	5,0
2023-2025 yy.	8,6	5,2	6,8

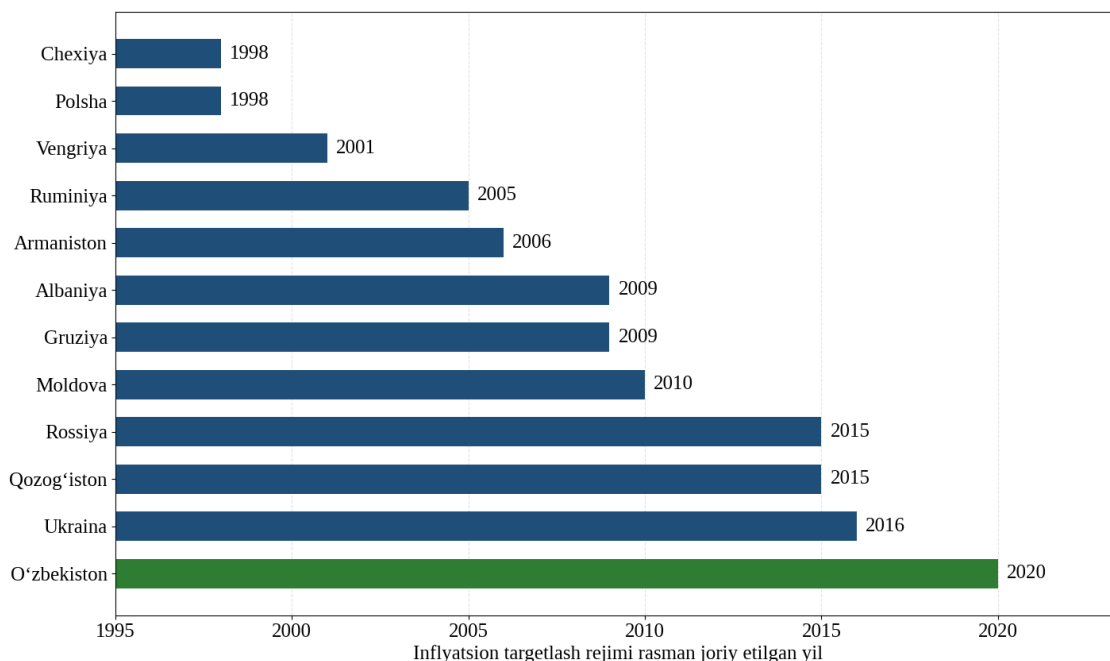
2-jadvaldan ko'rinadiki, inflyatsiyaning o'rtacha darajasi davrdan davrga pasayib borgan (14,6 → 11,1 → 8,6 foiz), real stavka esa ortgan (0,7 → 3,2 → 5,2 foiz bandi). Ayni paytda o'rtacha iqtisodiy o'sish so'nggi davrda eng yuqori qiymatga (6,8 foiz) yetgan. Ikkinchi davrdagi o'sishning nisbatan pastligi (5,0 foiz) asosan 2020-yilgi pandemiya ta'siri bilan izohlanadi.

Inflyatsion targetlash rejimi o'tish iqtisodiyotlarida turli davrlarda joriy etilgan (4-rasm). Markaziy Yevropa mamlakatlari - Chexiya va Polsha bu rejimga 1998-yilda,

¹ Manba: Markaziy bank va Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari [3, 12-b.; 5; 7].

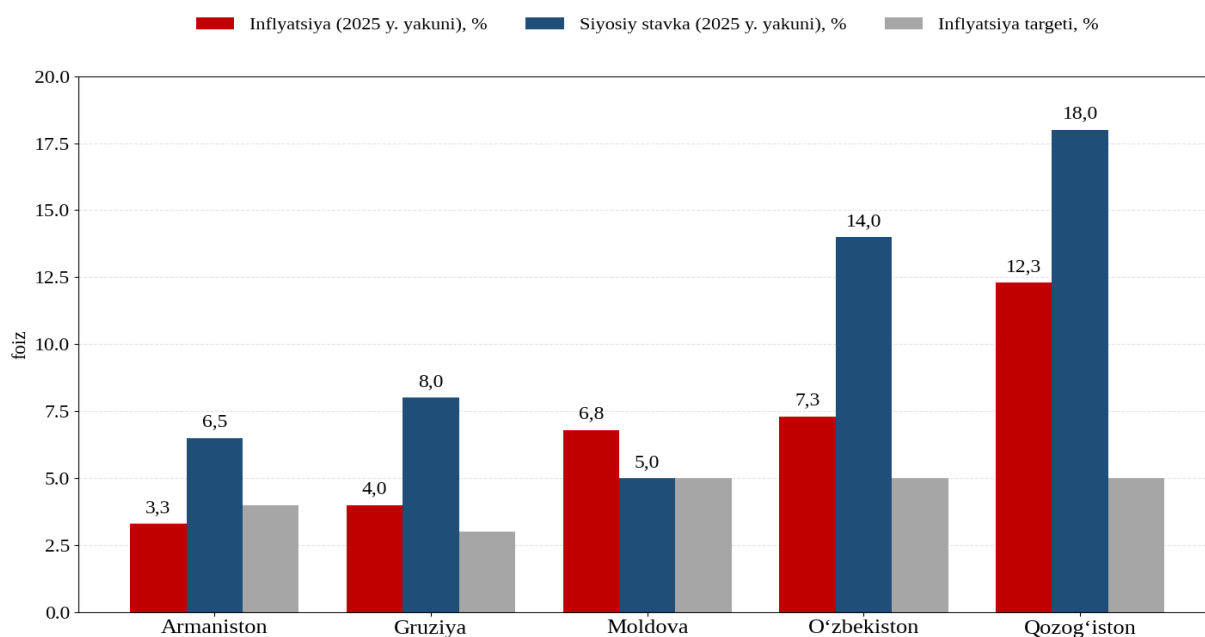
² Manba: 1-jadval ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari.

Vengriya 2001-yilda o'tgan. Kavkaz va Bolqon mamlakatlari 2005-2010 yillarda, postsovet hududining yirik iqtisodiyotlari (Rossiya, Qozog'iston) 2015-yilda, Ukraina 2016-yilda rejimni rasman qabul qilgan. O'zbekiston bu guruhda eng keyingi, ya'ni 2020-yildan rejimga bosqichma-bosqich o'ta boshlagan mamlakat hisoblanadi [1].

4-rasm. O'tish iqtisodiyotlarida inflyatsion targetlash rejimiga o'tish yillari[1].

Rejim joriy etilgan yil bilan uning natijadorligi o'rtasida bir qiymatli bog'liqlik mavjud emas. 5-rasm va 3-jadvalda beshta o'tish iqtisodiyotining 2025-yil yakunidagi ko'rsatkichlari qiyoslangan.

5-rasm. Ayrim o'tish iqtisodiyotlarida inflyatsiya, siyosiy stavka va inflyatsiya targeti, 2025-yil yakuni, foizda [1].

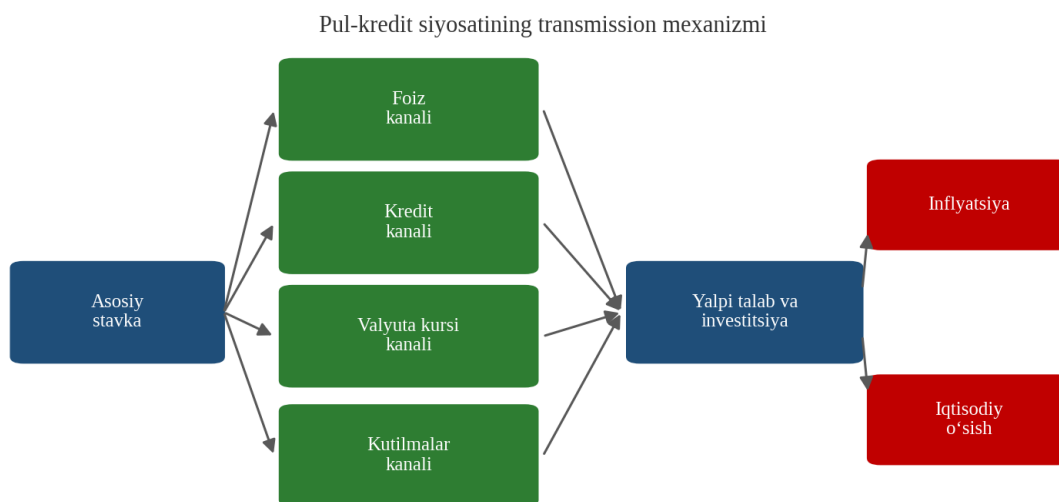
3-jadval

O'tish iqtisodiyotlarida inflyatsion targetlash rejimi ko'rsatkichlari, 2025-yil yakuni¹

Mamlakat	Rejim yili	Target, foizda	Inflyatsiya, foizda	Siyosiy stavka, foizda	Real stavka, f.b.
Armaniston	2006	4,0	3,3	6,5	3,2
Gruziya	2009	3,0	4,0	8,0	4,0
Moldova	2010	5,0	6,8	5,0	-1,8
Qozog'iston	2015	5,0	12,3	18,0	5,7
O'zbekiston	2020	5,0	7,3	14,0	6,7

Qiyoslash uchta muhim xulosaga olib keladi. Birinchidan, rejimni eng erta joriy etgan mamlakatlar emas, balki inflyatsion kutilmalari mustahkam langarlangan mamlakatlar (Armaniston, Gruziya) targetga yaqin natijalarga erishgan. Ikkinchidan, Qozog'iston 2015-yildan rejimda bo'lishiga qaramay, 2025-yil yakunida 12,3 foizlik inflyatsiyani qayd etgan va inflyatsiyani pasaytirish maqsadida bazaviy stavkani 18 foizga oshirgan; bu rejimning o'zi avtomatik kafolat bermasligini ko'rsatadi. Uchinchidan, Moldova manfiy real stavka sharoitida targetdan og'ishni saqlab qolgan, O'zbekiston esa guruhdagi eng yuqori musbat real stavkaga (6,7 foiz bandi) ega bo'lib, bu dezinflyatsiyaga kuchli langar vazifasini bajarmoqda. Qiyoslash uchun, Rossiyada 2025-yil yakunida inflyatsiya 5,6 foizni tashkil etgan.

Yuqorida olingan natijalarni to'g'ri talqin qilish uchun pul-kredit siyosati qarorlarining real sektorga uzatilish yo'llarini - transmission mexanizm kanallarini ko'rib chiqish zarur. Ushbu mexanizmning umumlashtirilgan sxemasi 6-rasmda keltirilgan.

6-rasm. Pul-kredit siyosatining transmissiya mexanizmi kanallari²

¹ Manba: tegishli markaziy banklarning rasmiy ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari [3]; [22]; [23].

² Muallif ishlanmasi

Foiz kanali asosiy stavka o'zgarishining banklararo pul bozori stavkalari, depozit va kredit stavkalari orqali iste'mol va investitsiya qarorlariga ta'sirini aks ettiradi. O'zbekistonda bu kanal so'nggi yillarda sezilarli darajada kuchaydi: banklararo bozor stavkalari (UZONIA) asosiy stavka atrofida shakllanmoqda va majburiy zaxira talablari tizimi takomillashtirildi [4]. Shu bilan birga, kredit portfelining sezilarli qismi imtiyozli va direktiv shartlarda berilgani sababli stavka signali kredit bozorining barcha segmentlariga bir xilda yetib bormaydi. Xalqaro valyuta jamg'armasi missiyasi ham aynan imtiyozli kreditlashdan bosqichma-bosqich voz kechishni asosiy tavsiyalardan biri sifatida ko'rsatgan [10].

Kredit kanali banklarning likvidlilik holati va kapital yetarliligi orqali ishlaydi. Ushbu kanal samaradorligi bank sektoridagi davlat ishtiroki ulushi va raqobat darajasiga bog'liq. Markaziy bankning 2026-2028 yillarga mo'ljallangan tadqiqot dasturida segmentlangan kredit bozorlarida davlat banklarining roli alohida tadqiqot mavzusi sifatida belgilanganligi ushbu muammoning dolzarbligini tasdiqlaydi [6].

Valyuta kursi kanali o'tish iqtisodiyotlarida an'anaviy ravishda kuchli hisoblanadi, chunki iste'mol savatining sezilarli qismini import tovarlari tashkil etadi. 2025-yilda so'mning AQSH dollari va asosiy savdo hamkorlari valyutalariga nisbatan mustahkamlanishi import inflyatsiyasini kamaytirish orqali dezinflyatsiyaga salmoqli hissa qo'shdi [9]. Ayni paytda, 2025-yil aprelida valyuta kursi moslashuvchanligini oshirishga qaratilgan choralar ushbu kanal samaradorligini mustahkamladi.

O'zbekistonda inflyatsion kutilmalar kanalini mustahkamlash pul-kredit siyosati samaradorligini oshirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Aholi va tadbirkorlik subyektlarining inflyatsion kutilmalari amaldagi inflyatsiyadan bir necha foiz bandga yuqori bo'lib, bu dezinflyatsiya sur'atini sekinlashtiradi va Inflyatsion kutilmalarni barqarorlashtirish asosiy stavkani pasaytirish uchun qulay sharoit yaratishga xizmat qilishi mumkin [3]. Kutilmalarni langarlash esa, yuqorida ko'rilganidek, Armaniston va Gruziya tajribasida rejim samaradorligining hal qiluvchi omili bo'lib chiqqan.

Olingan natijalar xalqaro adabiyotlardagi asosiy xulosalar bilan moslashadi. Inflyatsiya va o'sish o'rtasidagi teskari bog'liqlik Barro [11] va Fisher [14] tomonidan olingan natijalarga mos keladi. O'zbekiston uchun hisoblangan trend koeffitsiyenti (-0,26) Barro bahosidan yuqoriroq bo'lib, bu tahlil davrida inflyatsiyaning o'rtacha darajasi (11,5%) Xan va Senhaji aniqlagan chegaraviy qiymatdan (11-12%) yuqori yoki unga yaqin bo'lgani bilan izohlanadi [12]. Boshqacha aytganda, O'zbekiston iqtisodiyoti aynan inflyatsiyaning o'sishga salbiy ta'siri statistik jihatdan sezilarli bo'ladigan zonada faoliyat yuritgan. Real stavka bilan o'sish o'rtasidagi ijobiy bog'liqlik dastlab kutilmagan natijadek tuyulishi mumkin, ammo uning iqtisodiy mazmuni aniq. Birinchidan, bu bog'liqlik sababiy emas, balki hamrohlik xarakteriga ega: real stavkaning ortishi dezinflyatsiyaning natijasi, o'sishning tezlashishi esa investitsion faollik, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimi, pul ko'chirmalari va oltin narxining yuqoriligi bilan bog'liq [12]. Ikkinchidan, O'zbekistonda foiz kanali samaradorligini oshirish asosiy stavka signallarining iqtisodiyotga izchil uzatilishini kuchaytirishi mumkin: Imtiyozli va direktiv kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish asosiy stavka signallarining kredit bozori segmentlariga uzatilishini

yaxshilashga xizmat qilishi mumkin [10]. Bu natija Egert va Makdonald [18] hamda Mohanti va Tyorner [19] xulosalari bilan to'liq muvofiqdir. O'tish iqtisodiyotlari bilan qiyoslash Mishkinning tezisini tasdiqlaydi: inflyatsion targetlashning muvaffaqiyati rejimning rasman e'lon qilinishiga emas, balki uni qo'llab-quvvatlovchi institutsional shartlarga bog'liq [15]. Qozog'iston misoli buning yorqin isbotidir: o'n yillik tajribaga qaramay, fiskal muvofiqlikni kuchaytirish va inflyatsion kutilmalarni barqarorlashtirish inflyatsion targetlash samaradorligini oshirishning muhim shartlari sifatida ko'rib chiqildi. Aksincha, Armaniston va Gruziyada kutilmalarning barqarorligi markaziy bankka nisbatan past siyosiy stavka bilan ham targetga yaqin turishga imkon bergan.

O'zbekiston uchun ustuvor vazifalardan biri inflyatsion kutilmalarni amaldagi inflyatsiya va maqsadli ko'rsatkichga yaqinlashtirishdan iborat. Aholi va tadbirkorlik subyektlarining inflyatsion kutilmalari amaldagi inflyatsiyadan yuqoriligicha qolmoqda, inflyatsion kutilmalarning barqarorlashuvi inflyatsiyani maqsadli darajaga yaqinlashtirish jarayonini yengillashtirishi mumkin [3]. Bundan tashqari, tahlil davrida kuzatilgan kuchli yalpi talab (2026-yilning birinchi choragida YaIMning 8,7 foizga o'sishi) narxlarga qo'shimcha bosim o'tkazmoqda, shu bois Narxlar barqarorligini ta'minlash maqsadi qat'iy pul-kredit sharoitlarini saqlash zaruratini yuzaga keltirmoqda [10].

Shu bilan birga, natijalar «qat'iy monetar siyosat o'sishni bo'g'adi» degan keng tarqalgan qarashni O'zbekiston misolida qo'llab-quvvatlamaydi. 2023-2025 yillarda real stavkaning o'rtacha 5,2 foiz bandni tashkil etishi fonida o'rtacha o'sish 6,8 foizga yetgan. Bu shuni bildiradiki, ushbu bosqichda energetika va logistika infratuzilmasini rivojlantirish hamda raqobat muhitini yaxshilash iqtisodiy o'sish imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim yo'nalishlar sifatida ko'rib chiqildi. Markaziy bank ham inflyatsiyaning barqaror pasayishi uchun tarkibiy islohotlar zarurligini alohida ta'kidlamoqda [3].

Natijalarning yana bir muhim jihati - monetar siyosatning o'sishga ta'sirini baholashda vaqt gorizontining rolidir. Qisqa muddatda stavkaning oshirilishi kredit faolligini susaytirishi va talabni cheklashi mumkin, ammo o'rta muddatda inflyatsiyaning pasayishi hisobiga real daromadlar barqarorlashadi, jamg'armalarning milliy valyutadagi ulushi ortadi va investitsiya qarorlari uchun prognoz qilish imkoniyati yaxshilanadi. O'zbekiston ma'lumotlari aynan shu mexanizmni aks ettiradi: 2023-2025 yillarda real stavkaning yuqoriligi milliy valyutadagi depozitlarning o'sishiga va iqtisodiyotda xorijiy valyutadan foydalanish darajasi darajasining pasayishiga hissa qo'shgan hamda uzoq muddatli kreditlash uchun resurs bazasini kengaytirgan [3]. Shu nuqtai nazardan, monetar siyosatning «narxi» to'g'risidagi bahs faqat joriy yildagi YaIM o'sishi bilan cheklanmasligi kerak. Inflyatsiyaning barqaror past darajasi daromadlar taqsimotiga ham ta'sir ko'rsatadi: yuqori inflyatsiya aslida regressiv soliq vazifasini bajaradi va birinchi navbatda daromadi past oilalarning xarid qobiliyatini pasaytiradi, chunki ularning iste'mol savatida oziq-ovqat va kommunal xizmatlar ulushi yuqori. Shu bois narxlar barqarorligini ta'minlash nafaqat makroiqtisodiy, balki ijtimoiy vazifa sifatida ham qaralishi lozim [21].

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati shundan iboratki, ular pul-kredit siyosati qarorlarini asoslashda sifat mezonlari sifatida foydalanilishi mumkin. Xususan, real stavka ko'rsatkichi monetar sharoitlarning qat'iylik darajasini baholashda nominal stavkaga nisbatan ancha informativ ko'rsatkich ekanligi, shuningdek, inflyatsiyaning o'sishga ta'siri lag bilan namoyon bo'lishi hisobga olinganda, siyosat qarorlari joriy emas, balki prognoz qilinayotgan inflyatsiyaga tayanishining zarurligi amaliy xulosa sifatida qabul qilinishi mumkin [16]. Tadqiqot natijalarini talqin qilishda uning cheklovlarini inobatga olish zarur. Kuzatuvlar sonining cheklanganligi ekonometrik baholashga imkon bermadi; kelgusi tadqiqotlarda chorakli ma'lumotlar asosida VAR yoki DSGE modellarini qurish, shuningdek transmissiya kanallarini alohida-alohida baholash maqsadga muvofiqdir. Markaziy bankning 2026-2028 yillarga mo'ljallangan tadqiqot dasturida ham aynan shu yo'nalishlar ustuvor deb belgilangan [6].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, 2017-2025 yillarda O'zbekistonda inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasida teskari bog'liqlik ($r = -0,42$) kuzatilib, ushbu holat bir yillik lag bilan yanada kuchayadi ($r = -0,68$). Bu esa inflyatsiyani pasaytirish o'rta muddatli istiqbolda iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlovchi muhim omil ekanligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, musbat real foiz stavkasi iqtisodiy o'sishni to'xtatib qolmagan, aksincha, ular o'rtasidagi ijobiy korrelyatsiya ($r = 0,52$) tahlil davridagi o'sishning asosan investitsion va tarkibiy omillarga bog'liq bo'lganini anglatadi. O'tish iqtisodiyotlari tajribasidan ma'lumki, inflyatsion targetlashning samaradorligi mazkur rejimning qancha vaqt amal qilishiga emas, balki transmissiya mexanizmlarning to'laqonli ishlashiga, fiskal intizomga va inflyatsion kutilmalarning jilovlanishiga bevosita bog'liqdir.

Ushbu xulosalardan kelib chiqib, makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun bir qator amaliy choralarni ko'rish maqsadga muvofiq. Xususan, imtiyozli va direktiv kreditlash hajmini izchil qisqartirish orqali foiz kanalining samaradorligini oshirish zarur, bu asosiy stavka o'zgarishlarining kredit bozoriga uzatilish darajasini yaxshilaydi. Inflyatsion kutilmalarni boshqarishda kommunikatsion siyosatni kuchaytirish, prognoz trayektoriyalarini muntazam e'lon qilib borish va qarorlarni maqsadli auditoriyaga sodda tilda tushuntirish muhim ahamiyat kasb etadi. Byudjet xarajatlari kengayishi sharoitida makroiqtisodiy muvozanatni qo'llab-quvvatlash maqsadida, pul-kredit va fiskal siyosat o'rtasidagi muvofiqlikni institutsional jihatdan mustahkamlash talab etiladi. Bundan tashqari, bir martalik shoklarning ikkilamchi ta'sirini kamaytirish maqsadida tartibga solinadigan narxlarni oldindan e'lon qilingan jadval asosida bosqichma-bosqich erkinlashtirish hamda choraklik ma'lumotlar asosida transmissiya kanallarini baholovchi ekonometrik modellarni yaratish orqali tahliliy-prognozlashtirish salohiyatini oshirish lozim.

O'zbekistonning so'nggi yillardagi tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, narxlar barqarorligini ta'minlashga qaratilgan izchil monetar siyosat bilan bir qatorda yuqori iqtisodiy o'sishga ham erishish mumkin. Biroq belgilangan 5 foizlik targetga barqaror erishish faqatgina pul-kredit siyosati vositalari bilan cheklanib qolmasdan, balki

tarkibiy islohotlarni chuqurlashtirish, raqobat muhitini yaxshilash va qat'iy fiskal intizomni ta'minlash bilan birgalikda olib borilgandagina o'z natijasini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 18-noyabrdagi PF-5877-son «Inflyatsion targetlash rejimiga bosqichma-bosqich o'tish orqali pul-kredit siyosatini takomillashtirish to'g'risida»gi Farmoni // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 19.11.2019 y. - 6 b.
2. O'zbekiston Respublikasi 2019-yil 1-noyabr O'RQ-582-son ""O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqidagi Qonuni <https://lex.uz/uz/docs/-4590452>
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosatining 2026 yil va 2027-2028 yillar davriga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari. - Toshkent: O'zR MB, 2025. - 92 b.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosatining 2023 yil va 2024-2025 yillar davriga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari. - Toshkent: O'zR MB, 2022. - 100 b.
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Asosiy stavka bo'yicha Boshqaruv qarorlari va matbuot relizlari, 2017-2026 yy. - URL: <https://cbu.uz/oz/monetary-policy/>
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2026-2028 yillarga mo'ljallangan tadqiqot dasturi. - Toshkent: O'zR MB, 2025. - 24 b.
7. O'zbekiston Respublikasi Milliy Statistika qo'mitasi. Yalpi ichki mahsulot va iste'mol narxlari indeksi bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlar. - URL: stat.uz
8. Duskobilov U.Sh. O'zbekistonda monetar siyosatni amalga oshirish mexanizmini takomillashtirish yo'llari: Monografiya. - T.: «Iqtisodiyot», 2017. - 175 b.
9. International Monetary Fund. Republic of Uzbekistan: 2026 Article IV Consultation. Press Release No. 26/214. - Washington, D.C.: IMF, 2026. - 4 p.
10. International Monetary Fund. Uzbekistan: Staff Concluding Statement of the 2026 Article IV Mission. - Washington, D.C.: IMF, 13 April 2026. - 6 p.
11. Barro R.J. Inflation and Economic Growth // Annals of Economics and Finance. - 2013. - Vol. 14, No. 1. - P. 121-144.
12. Khan M.S., Senhadji A.S. Threshold Effects in the Relationship Between Inflation and Growth // IMF Staff Papers. - 2001. - Vol. 48, No. 1. - P. 1-21.
13. Bruno M., Easterly W. Inflation Crises and Long-Run Growth // Journal of Monetary Economics. - 1998. - Vol. 41, No. 1. - P. 3-26.
14. Fischer S. The Role of Macroeconomic Factors in Growth // Journal of Monetary Economics. - 1993. - Vol. 32, No. 3. - P. 485-512.
15. Mishkin F.S. Can Inflation Targeting Work in Emerging Market Countries? NBER Working Paper No. 10646. - Cambridge, MA: NBER, 2004. - 40 p.
16. Svensson L.E.O. Inflation Forecast Targeting: Implementing and Monitoring Inflation Targets // European Economic Review. - 1997. - Vol. 41, No. 6. - P. 1111-1146.

17. Taylor J.B. Discretion versus Policy Rules in Practice // Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy. - 1993. - Vol. 39. - P. 195-214.
18. Égert B., MacDonald R. Monetary Transmission Mechanism in Central and Eastern Europe: Surveying the Surveys // Journal of Economic Surveys. - 2009. - Vol. 23, No. 2. - P. 277-327.
19. Mohanty M.S., Turner P. Monetary Policy Transmission in Emerging Market Economies: What is New? // BIS Papers No. 35. - Basel: Bank for International Settlements, 2008. - P. 1-59.
20. Roland G. Transition and Economics: Politics, Markets, and Firms. - Cambridge, MA: MIT Press, 2000. - 400 p.
21. Ha J., Kose M.A., Ohnsorge F. Inflation in Emerging and Developing Economies: Evolution, Drivers, and Policies. - Washington, D.C.: World Bank, 2019. - 490 p.
22. National Bank of Kazakhstan. Monetary Policy Report, November 2025. - Astana: NBK, 2025. - 60 p.
23. National Bank of Georgia. Monetary Policy Committee Decision of 17 December 2025. - Tbilisi: NBG, 2025. - 2 p.
24. European Bank for Reconstruction and Development. Transition Report 2025-26. - London: EBRD, 2025. - 120 p.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:
Ingliz tili muharriri:
Rus tili muharriri:
Musahhih:
Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Karimova Shirin Zoxid qizi
Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, sentabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi** rayosatining **2024-yil 04-oktabrdagi 362/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**